

Llengües minoritàries al·loglotes a Catalunya: una mostra d'estudiants universitaris¹

Carla Ferrerós
Universitat de Girona
carla.ferrerós@udg.edu

Mònica Barrieras
Universitat de Barcelona
mbarrieras@ub.edu

Resum

La comunicació que presentem té com a objectiu analitzar la transmissió, a Catalunya, de les llengües d'herència que pateixen una situació de minorització als estats d'origen, concretament entre estudiants universitaris al·loglotes.

L'estudi forma part d'una recerca més àmplia sobre la transmissió de les llengües familiars entre estudiants de la Universitat de Barcelona que no tenen el català o el castellà com a L1. Les dades analitzades s'han obtingut a través d'un qüestionari amb preguntes semitancades que l'any 2015 es va fer arribar als estudiants d'origen estranger o bé al·loglotes de la Universitat de Barcelona. Els informants havien de respondre preguntes sobre la llengua dels pares, la llengua inicial, la llengua d'identificació, etc. Les dades s'han analitzat quantitativament, no es pretén fer cap projecció sobre els universitaris en general ni sobre la població immigrant.

En aquest estudi ens hem centrat especialment en els individus que declaren que com a mínim un dels seus progenitors parla una llengua minoritzada. Entre altres aspectes, hem comprovat, si la llengua minoritzada és també llengua inicial per a aquests individus, en solitari o al costat d'alguna altra llengua, i també en quants casos la llengua minoritzada és considerada la llengua d'identificació.

Paraules clau: llengües minoritzades, transmissió lingüística, llengües d'herència, representacions lingüístiques, *family language policy*

1. Introducció

Aquest estudi analitza la transmissió de les llengües d'herència que pateixen una situació de minorització als estats d'origen, concretament entre estudiants universitaris al·loglotes a Catalunya. És per això que es pot incloure dins la recerca sobre *heritage languages*. Aquest terme s'utilitza majoritàriament per fer referència a llengües de comunitats emigrades a altres estats, però de vegades també s'hi inclouen les llengües indígenes, subordinades o no oficials d'un estat. En l'última dècada ha anat desenvolupant-se també un altre camp d'estudi, anomenat *Family Language Policy*, centrat en la planificació que es produeix en l'entorn familiar en relació amb les llengües; analitza les ideologies lingüístiques, les pràctiques lingüístiques i els esforços per modificar aquestes pràctiques a través d'intervencions o planificacions. Aquesta aproximació resulta particularment rellevant en la recerca sobre llengües d'herència, d'acord amb King, ja que «familylanguagepolicyapproachesdeepenourunderstanding of home languagemaintenance processes as well as howheritagelanguagelearnersare best supported» (2008: 4). La nostra anàlisi es basa també en ideologies o representacions

¹Aquest article s'enquadra en el projecte de recerca «La transmissió lingüística intergeneracional de llengües al·loglotes en Catalunya» (FFI2013-47768-P), dirigit per M. Carme Junyent i finançat pel Ministeri d'Economia i Competitivitat.

lingüístiques, i es fixa en els resultats de la planificació lingüística familiar en les llars dels enquestats.

A Catalunya s'han identificat més de 300 llengües d'arreu del món (GELA), fruit del fenomen migratori viscut al tombant de segle en aquest territori. Es tracta, doncs, d'una migració relativament recent, tot i que ja han passat prou anys perquè es pugui estudiar la transmissió intergeneracional de les llengües d'herència en individus que han nascut a Catalunya o que hi han arribat de petits o de joves. Un altre aspecte interessant, segons el nostre punt de vista, seria intentar determinar si la situació sociolingüística catalana pot tenir alguna influència en la transmissió d'aquestes llengües en general i, particularment, quan es tracta de llengües minoritzades. En aquest sentit estudis previs (Cortès *et alia* 2016) mostren un «efecte mirall», és a dir un efecte d'empatia en parlants, sobretot però no exclusivament, de llengües minoritzades envers el català, d'una banda, i envers la llengua pròpia o la llengua dels avantpassats, de l'altra. És per això que vam dur a terme l'enquesta, amb l'objectiu de descobrir què està passant amb les llengües d'herència en l'àmbit familiar a Catalunya.

Les dades pertanyen a estudiants de la Universitat de Barcelona amb llengües familiars diferents del català i el castellà. Es tracta doncs, d'un grup específic i amb unes característiques particulars, ja que es tracta dels joves que han accedit a estudis universitaris i que els estan cursant a la Universitat de Barcelona. Els resultats, per tant, no es poden fer extensius a tota la població jove al·loglota. De fet, fins i tot una mostra recollida en una altra universitat catalana produiria resultats diferents, atesa la distribució no uniforme de comunitats d'origen estranger a Catalunya. En qualsevol cas, ens sembla una aproximació útil i interessant a les dinàmiques al voltant de la transmissió de les llengües d'herència que s'estan produint a Catalunya, i que podria guiar altres estudis posteriors.

2. Metodologia

Les dades en què es basa aquest article es van obtenir mitjançant un qüestionari de preguntes semitanques distribuït el 2015 entre els estudiants universitaris de la Universitat de Barcelona d'origen estranger o susceptibles de ser al·loglots. Es van obtenir 444 qüestionaris vàlids, després de descartar els nascuts a l'Estat espanyol i els descendents de ciutadans espanyols nascuts en territoris únicament hispanòfons. No es van eliminar, en canvi, els nascuts en estats hispanoamericans que són parlants de llengües americanes o ho eren els seus ascendents. Les dades obtingudes es van organitzar i etiquetar mitjançant un processador de dades que va permetre'n l'anàlisi quantitativa tenint en compte les següents variables: la llengua parlada amb el pare i amb la mare, la llengua inicial, la llengua d'identificació i la utilitzada amb els germans. En el cas dels informants que en algun dels camps incloïa una llengua minoritzada, l'anàlisi ha estat diferent: el fet que fossin relativament pocs individus ens ha permès observar les dades amb deteniment per poder-ne fer una aproximació més detallada.

3. Resultats

Exposarem en primer lloc els resultats de les anàlisis efectuades en el conjunt de la mostra, que ens han de servir com a element de contrast amb els resultats obtinguts en relació amb les llengües minoritzades.

Com hem dit, vam obtenir 444 enquestes vàlides. Així, doncs, tenim 444 individus, 366 dels quals mostren una coincidència entre la llengua inicial i la llengua d'identificació, és a dir un 82,43% de coincidència en aquests dos camps. Aquesta dada evidencia una transmissió efectiva, i sobretot afectiva, de la llengua d'herència en el col·lectiu estudiat en una gran majoria de les famílies. D'aquestes 366 persones, tan sols 98 fan constar una sola llengua, la mateixa, en aquests dos camps. La resta, 268, hi fan constar més d'una llengua. Principalment es tracta de famílies multilingües, amb més d'una llengua a la llar, o bé de persones que consignen també el català i/o el castellà com a llengües d'identificació al costat de la d'herència. També poden concórrer totes dues circumstàncies.

Atès que la major part d'aquestes 366 persones, les 268 esmentades, fa constar diverses llengües en els diferents camps, de vegades fins a quatre o cinc, vam decidir posar el focus en les llengües i no en les persones per tal de respondre les preguntes que ens havíem plantejat. El que volíem mirar de determinar, més enllà de les dades generals de transmissió i d'identificació en relació amb les llengües d'herència, és la incidència del factor de la minorització en aquests àmbits. Conseqüentment, vam classificar les llengües en tres categories: llengües minoritzades, llengües mitjanes i llengües grans. La categoria més clara és la de les llengües minoritzades i, de fet, es tracta del grup de llengües que ens interessava més des del punt de vista de l'anàlisi. Les altres dues categories es van establir per distingir llengües oficials amb molts parlants com a primera o segona llengua i/o que subordinen altres llengües dels estats on es parlen que fossin presents a la mostra. En aquesta categoria hi ha, per tant, llengües com l'anglès, el francès, l'àrab, el xinès mandarí... Dins del grup de llengües mitjanes vam incloure la resta de llengües, és a dir, llengües no subordinades i tampoc subordinadores, com ara l'armeni, el georgià o l'eslovè.

Després vam sumar el nombre total de llengües que consignaven tots els parlants en qualsevol dels camps consultats. Atès que cada llengua estava categoritzada com a minoritzada, mitjana o gran, les anàlisis ens proporcionarien els percentatges de cada grup de llengües. Així, doncs, els 444 individus enquestats consignen la quantitat de 870 llengües, que es desglossen de la manera següent. Els 366 individus en què hi ha coincidència entre llengua inicial i llengua d'identificació sumen 677 llengües, de les quals 478 són grans, 56 són mitjanes i 143 són minoritzades. Si distingim el grup que consignava una única llengua, trobem que hi ha 74 llengües grans, 12 de mitjanes i 12 de subordinades. Al grup que consignava més d'una llengua (268 persones), hi ha 403 llengües grans, 45 de mitjanes i 131 de minoritzades, i sumen un total de 579 llengües. En aquest darrer grup, la coincidència entre els dos camps, llengua inicial i llengua d'identificació, es produeix tan sols en 245 llengües (172 de grans, 24 de mitjanes i 49 de minoritzades).

Per tant, si sumem les llengües que coincideixen en els dos camps de tots dos grups, tenim 343 llengües: 246 de grans, 36 de mitjanes i 61 de minoritzades. Així, doncs, la suma total de llengües per grup dona els resultats següents pel que fa percentatges de transmissió en cada grup de llengües:

	Grans	Mitjanes	Minoritzades
Nombre total de llengües	478	56	143
Coincidència llengua inicial i llengua d'identificació	246	36	61
Percentatge	51,46%	64,28%	42,65%

D'entrada, resulta sorprenent que les llengües incloses dins el grup de les grans presentin un percentatge menor que el de les llengües mitjanes, tot i que superior al de les llengües minoritzades. L'anàlisi de les dades mostra que algunes llengües grans, molt especialment l'anglès, estan sobrerrepresentades, ja que molts dels enquestats les situen en algun camp de manera poc justificada, ateses la resta de dades aportades pels enquestats. Sovint apareixen com a llengua inicial, sospitem que a causa d'una mala interpretació de la pregunta (en quina llengua vas aprendre a parlar?), que duu alguns dels enquestats a consignar la llengua estrangera apresada a l'escola, sobretot l'anglès. Pensem, per tant, que si no es donés aquest fenomen, que produeix una desviació de les dades, el percentatge de les llengües grans seria superior al de les mitjanes.

Finalment, els 78 individus que consignen una llengua d'identificació diferent de la llengua inicial sumen 193 llengües en total. En l'apartat de llengua inicial trobem 97 llengües: 60 de grans, 19 de mitjanes i 18 de minoritzades. Sobre el total de llengües de cada grup, representen els següents percentatges:

	Grans	Mitjanes	Minoritzades
Nombre total de llengües	478	56	143
Llengües inicials que no són llengua d'identificació	60	19	18
Percentatge	12,52%	36,53%	12,58%

Pel que fa a les llengües d'identificació quan no coincideixen amb la inicial, en la major part de casos trobem el castellà (34) i el català (18). Els 26 restants solen consignar les llengües majoritàries dels territoris d'origen.

Ens centrarem ara en el grup de llengües minoritzades, però tornarem a posar el focus en els individus, ja que volem aproximar-nos als perfils dels parlants, a les llengües que hi apareixen. De la mostra de 444 parlants, 58 informants responen, en almenys una de les preguntes, que tenen llengües minoritzades. Són, doncs, poc més d'un 13% del total d'enquestats. D'aquests 58 informants, la majoria, 52, parla la llengua minoritzada amb el pare, amb la mare o bé amb tots dos. Només 6 responen que utilitzen una llengua minoritzada en algun dels camps però no declaren que la parlessin amb els pares. D'aquests 52 n'hi ha 13 que, malgrat que la parlen amb un dels dos progenitors o amb tots dos no la declaren com a llengua inicial:

L. minoritzada parlada amb progenitor(-s)	L. declarada com a inicial	Observacions
Fang	--	Declara el català com a L. identificació
Wu	Xinès	
Friülà	Italià	
Basc	Català, castellà, anglès	No diu que parli amb pares cap d'aquestes tres llengües. Declara el basc com a L. identificació
Basc	Castellà	Declara el basc com a L. identificació
Sicilià	Italià	
Gallec	--	
Gallec	Castellà	Declara el castellà com a L. identificació
Gallec	Castellà	
Quítxua	Castellà	
Xinès regional	Xinès	Declara el 'xinès de la meva regió' com a L. identificació
Dialecte romà	Italià	
Cherkeso	Rus	

Si observem les respostes de cada un d'aquests 13 parlants, tal com es pot veure a la taula anterior, en la majoria dels casos responen que la llengua inicial és la majoritària als territoris d'origen. D'altres, menys, declaren com a inicial el català o el castellà. Ens sembla rellevant remarcar que tres d'aquests 13 informants (dos de bascos i un de xinès) declaren com a llengua d'identificació la que parlaven amb els pares, tot i que no apareix aquesta llengua en el camp corresponent a la llengua inicial. Tenint en compte les respostes dels informants per separat, en alguns casos pot semblar que la pregunta sobre la llengua inicial no va ser ben entesa per alguns dels enquestats.

Hem vist, doncs, que en 13 casos no hi ha coincidència entre la llengua que parlen amb els progenitors i la considerada com a inicial. En canvi, els altres 39 que parlen amb els pares una llengua minoritzada també la declaren com a inicial, és a dir, que en un 75% dels casos en què els pares parlen una llengua minoritzada es pot considerar que hi ha hagut transmissió de la llengua. En la majoria d'aquests casos, 32, la família parla més d'una llengua.

Dels 39 informants que responen que la llengua parlada amb els pares i la inicial coincideix, n'hi ha 23 que a més consideren que la llengua minoritzada és també llengua d'identificació: sis parlants de basc, cinc d'amazic, tres d'aranès, quatre de gallec, tres d'ucraïnès, un de lituà i un d'estonià. Així doncs, sobre el total de parlants que tenen com a llengua inicial una llengua minoritzada, un 58,9% també la considera llengua d'identificació. Si calculem el percentatge sobre el total de parlants que declaren una llengua minoritzada en qualsevol dels camps (no necessàriament al que fa referència a la llengua inicial), aquest percentatge és d'un 39,7%.

Dels 39 parlants que hem mencionat, la resta, 16 informants, no declaren la llengua minoritzada inicial com a llengua d'identificació. Constitueixen una mica més d'un 41% sobre els parlants en què la llengua inicial i la llengua parlada amb els progenitors coincideix, i un 27,5% del total de la mostra total d'enquestats que declaren almenys

una llengua minoritzada. Tal com ja havíem observat en analitzar les dades de tots 444 informants, en la majoria dels casos en què no hi ha coincidència entre llengua inicial i llengua d'identificació, 10, la llengua d'identificació és el català o el castellà. En 5 casos, en canvi, és la majoritària als territoris d'origen.

Pel que fa a l'ús de les llengües amb els germans, dels 39 informants que responen que la llengua parlada amb els pares i la inicial coincideix, 29 parlen la llengua minoritzada amb tots els germans (és a dir, un 74,4%) i 4 no la parlen amb cap germà (5 informants no tenen germans). Aquests últims 4 parlen, amb els germans, castellà o català.

4. Conclusions

Un cop descrites les dades obtingudes a partir del qüestionari, hem pogut extreure'n algunes consideracions rellevants. En primer lloc, ja hem assenyalat que el percentatge de coincidència entre les llengües declarades com a inicials i com a llengües d'identificació és molt elevat: constitueixen un 82,43% de la mostra. Així doncs, s'evidencia una transmissió efectiva de la llengua d'herència.

Si observem aquestes dades centrant-nos en la classificació de llengües que hem fet (grans, mitjanes i petites) observem que la transmissió és menor en les llengües grans (són llengües d'identificació en un 51% dels casos) que en les mitjanes (ho són en un 64,28%). Les minoritzades, tal com havíem previst, són menys consignades pels parlants com a llengua d'identificació (en un 42,65% dels casos). Tal com ja hem avançat en descriure els resultats de l'anàlisi, el fet sorprenent que les llengües grans percentualment siguin menys consignades pels parlants com a llengües d'identificació és degut que en força casos semblen sobrerrepresentades en el camp que fa referència a la llengua inicial: les dades deixen entreveure que sovint es declaren en aquest camp llengües apreses a l'escola com ara l'anglès, l'italià o el francès, i ho fa pensar el fet que no apareguin en cap més camp.

Pel que fa als casos en què no hi ha coincidència entre la llengua inicial i la llengua d'identificació, en la major part hem trobat com a llengües d'identificació les del territori d'acollida, és a dir, el català i, sobretot, el castellà.

Pel que fa a les llengües minoritzades, són consignades en algun dels camps per un 13% del total d'enquestats. Gairebé tots parlen la llengua minoritzada amb un dels dos progenitors o amb tots dos. D'aquests, un 75% dels informants la declaren també llengua inicial. És a dir, que es pot considerar que en tres quartes parts dels casos en què els pares parlen una llengua minoritzada hi ha hagut transmissió. Hem de tenir en compte, a més, que en la majoria dels casos aquests informants parlen més d'una llengua.

Un 58,9% dels parlants que tenen com a llengua inicial una llengua minoritzada la consideren llengua d'identificació. És a dir, que més d'un 40% no s'identifica amb la llengua minoritzada amb què va aprendre a parlar. Tal com passava amb les dades generals sobre les llengües que apareixen en l'enquesta, quan no hi ha coincidència entre la llengua inicial i la d'identificació, la d'identificació sol ser el castellà o el català. Aquests percentatges no varien gaire quan s'analitza l'ús que els parlants en fan amb els germans: la llengua inicial minoritzada és utilitzada per gairebé tres quartes parts dels informants.

Tal com es desprèn d'aquesta síntesi, si observem, d'una banda, la coincidència entre la llengua dels pares i la inicial i, de l'altra, la coincidència entre la llengua inicial i la d'identificació, la transmissió és elevada tant si comptem les llengües que apareixen en la mostra com, en el cas de les minoritzades, els parlants. No hi ha diferències significatives en la transmissió segons la mida de la llengua, però ja hem indicat que el fet que pugui semblar que les llengües grans són gairebé igual de transmises que les minoritzades segurament es deu a una mala interpretació de la pregunta que fa referència a la llengua inicial. En aquells casos en què no hi ha transmissió, les llengües substitutòries són les del territori d'acollida (el castellà i el català, en aquest cas i en aquest ordre). En menys casos ho són les llengües majoritàries dels territoris d'origen.

Bibliografia

- Ballarín Garoña, J. (2011). "Representacions i pautes de la transmissió lingüística intergeneracional en famílies lingüísticament mixtes (català/castellà) a Catalunya". Dins: E. Boix-Fuster i R. M. Torrens Guerrini, *Les llengües al sofà: El plurilingüisme familiar als països de llengua catalana*. Lleida: Pagès, 89-116.
- Bastardas-Boada, A. (2016). "Famílies lingüísticament mixtes a Catalunya: competències, usos i autoorganització evolutiva", *Treballs de Sociolingüística Catalana*. 285-305.
- Boix-Fuster, E. (2009). *Català o castellà amb els fills?: la transmissió de la llengua en famílies bilingües a Barcelona*, Sant Cugat: Rourich.
- Comellas, P., Barrieras, M., Monrós, E., Cortès, M., Fidalgo, M., Junyent, M. C. (2010). "Descobrir les llengües de la immigració: ocultació, prejudicis i altres malentesos", *Llengua, Societat i Comunicació*, 8, 54-62 Publicat a: <<http://revistes.ub.edu/index.php/LSC/issue/view/267>>.
- Comellas, P., Junyent, M. C., Cortès-Colomé, M., Barrieras, M., Fuentes-Calle, A. (2017). "La transmissió lingüística intergeneracional en espais majoritàriament catalanòfons: el cas d'estudiants al·loglots al Berguedà i les terres de l'Ebre", *Treballs de Sociolingüística Catalana*, 27.
- Comellas, P., Junyent, M. C., Cortès-Colomer, M., Barrieras, M. (2017). "Lengua familiar y lengua de identificación declarada en estudiantes universitariosalóglotos de la Universitat de Barcelona". Dins: Paredes García, F., A.M. Cestero Mancera e I. Molina Martos (eds.) (2017): *Investigaciones actuales en Lingüística. Vol. V: Sobre variación geolectal y sociolingüística*, Universidad de Alcalá de Henares.
- Cortès, M.; Barrieras, M.; Comellas, P. (2016). "Changes in immigrant individuals' language attitudes through contact with Catalan: the mirror effect", *Language Awareness* 25. 272-289.
- Fukuda, M. (2009). *Els japonesos a Catalunya i la llengua catalana: comunitat, llengües, i ideologies lingüístiques*, tesi doctoral. Disponible a: <<http://www.tdx.cat/handle/10803/295708>>
- Fukuda, M. (2016). "Doublegateway to the host society? Knowledgeandperceptions of Japanesepeopleliving in Cataloniaregardinglanguage" , *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 37-2.
- GELA - Grup d'Estudi de Llengües Amençades: <<http://www.gela.cat/doku.php?id=GELA>>. [Consultat l'abril de 2018]
- Idescat (2015). *Enquesta d'usos lingüístics de la població 2013 (EULP 2013)*, Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- Junyent, M. C. (ed.) (2005). *Les llengües a Catalunya: quantes llengües s'hi parlen?*, Barcelona: Octaedro.

- King, K., Fogle, L., Logan-Terry, A. (2008). “Family Language Policy”, *Language and Linguistics Compass* 2 (5), 907-922.
- Llompart, J. (2013). “De madres a hijas, de hijas a madres: el cambio en la transmisión intergeneracional de lenguas”, *Bellaterra Journal of Teaching & Learning Language & Literature*, 6-3. 47-65.
- Moroni, A. S. (2017). *Português como língua de herança na Catalunha: Representações sobre identificação, proficiência e afetividade*. Tesi de doctorat. Campinas: Unicamp, Universitat de Barcelona.
- Caldas, S. J. (2012). “Language policy in the family”. Dins: B. Spolsky (ed.), *The Cambridge Handbook of Language Policy*. Cambridge: Cambridge University Press. 351-373.
- Vila, F. X. (2013). “De l’etapa autonòmica a la ‘sociolingüística del multilingüisme’: una dècada de recerca sociolingüística sobre les noves immigracions”, Dins: F. X. Vila, E. Salvat (eds.), *Noves immigracions i llengües*, Barcelona: Universitat de Barcelona. 11-28.
- Vila, F. X., Sorolla, N. (2014). “Els coneixements i els usos del català: una anàlisi sintètica”. Dins: *II Jornada sobre Llengua i Societat als Territoris de Parla Catalana*, editat per Direcció General de política Lingüística. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura. 184-91.
- Trenchs, M. (2013). “Les vivències sociolingüístiques i el multilingüisme dels joves d’origen xinès a Catalunya”, *Articles de Didàctica de la Llengua i la Literatura*, 60. 28-39.